

Consideracions sobre la vigència pretèrita i actual del topònim Segarra

Joan TORT i DONADA

«La Segarra es uno de los territorios más extendidos y más poblados de Cataluña.»

(Francisco de Zamora, *Diario de los viajes hechos en Cataluña*, 1788)

1. Plantejament

És freqüent que les visions globals d'un país, d'un territori en concret, pequin d'un determinat grau de parcialitat. La dificultat en l'arreglada rigorosa de dades empíriques, entre d'altres factors, pot impedir d'assolir un coneixement sistemàtic i regular de les realitats analitzades, i aleshores és fàcil que hom tendeixi a suplir els buits per generalitzacions simplistes, i fins i tot, en alguns casos, a seguir el recurs d'«adaptar» la realitat a les conveniències de la investigació.

El risc de parcialitat esdevé, tanmateix, perill objectiu quan, en un estudi territorial concret, hom accepta com a indiscutiblement vàlides les demarcacions oficials que hi pogué haver del territori en qüestió. Pot donar-se el cas, en aquest punt que, emparant-se en la validesa que implica la noció d'*oficialitat*, hom arribi a distanciar-se totalment de la realitat primària; dit en altres paraules, pot succeir que la realitat oficial sigui ben diferent del món viscut i percebut pels habitants d'un territori determinat.

A Catalunya, el tema de la divisió territorial permet exemplificar de forma explícita la consideració precedent. Partint del fet que en un moment històric determinat (1936-39) van ser vigents les comarques com a entitats administratives, s'ha tendit, a partir d'aquesta última data, a creure que les trenta-vuit entitats resultants corresponen a trenta-vuit territoris perfectament identificats amb el sentir de la gent compresa en ells. Res més lluny

de la realitat: una anàlisi empírica elemental com podria ser, per exemple, el repàs de la premsa i la bibliografia locals en relació amb aquest tema, ens posaria en relleu l'existència de múltiples disfuncions, la manca de correspondència, en definitiva de les comarques de 1936, amb el país real. I no cal dir que arribaríem a unes constatacions similars, però més precises, si procedíssim a una anàlisi particularitzada en forma d'enquesta individual, seguint una metodologia rigorosa.

Amb el present treball ens proposem d'analitzar un dels casos més paradigmàtics de disfunció: la Segarra. Les múltiples converses i entrevistes tingudes amb gent del país ens han permès d'adonar-nos que *encara avui* hi ha una consciència territorial sòlida, una consciència de pertànyer a la Segarra que ultrapassa amb escreix els límits del que s'entén per *Segarra oficial*. En conseqüència, doncs, intentarem de presentar la problemàtica en els seus termes justos. A les portes del possible restabliment oficial de les comarques de 1936, pensem que qualsevol esforç que es faci per tal d'aclarir qüestions controvertides pot contribuir a fer entendre les múltiples contradiccions que presenta aquest procés.

Val a dir que en tot moment ens referirem al topònim *Segarra* corresponent a un àmbit territorial concret: les terres de l'Altiplà Central català identificades amb aquest nom per la gent del país, i en concordança amb una tradició històrica persistent. Cal puntualitzar que aquest topònim no és exclusiu de l'esmentada àrea territorial, ja que també apareix en altres indrets del domini lingüístic del català. És el cas, per exemple, de *les Segarres Altes i les Segarres Baixes*, noms d'uns llogarets de la Ribagorça.

2. «Comarca» i «territori»: una proposta d'acotació terminològica

Avui dia, quan es parla de la Segarra, l'Empordà, el Vallès, el Pallars, etc., hom acostuma a relacionar immediatament aquests noms amb alguna de les trenta-vuit comarques de 1936. Tendim a adoptar, sovint inconscientment, una consideració restrictiva del significat d'aquells topònims, sense ni tan sols plantejar-nos la possibilitat que al·ludeixin a uns àmbits territorials més amplis, o simplement diferents. Això és conseqüència, sens dubte, de la utilització de la divisió comarcal de 1936 durant quatre dècades com a emblema nacionalista, com a divisa de resistència cultural enfront del genocidi franquista. Però també és conseqüència d'un altre factor: la influència hegemònica dels mitjans de comunicació, que progressivament han anat fent seva aquella divisió, fins al punt d'arribar a legitimar-la i de projectar-la com a única formulació vàlida, almenys a nivell de referent col·lectiu. S'arriba així a la creació d'una mentalitat-tipus: el país no existeix si no és en funció de trenta-vuit petits compartiments. El punt final d'aquest procés estandaritzador seria el restabliment oficial de les comarques i la consolidació del seu respectiu nom; quedaria negada, d'aquesta manera, la possibilitat de reconèixer una significació territorial diferent a alguns d'aquests noms —significació conformada històricament i mantinguda fins avui per la pròpia consciència local.

D'altra banda, hem de reconèixer que en aquests moments la significació predominant que hom atribueix a la paraula *comarca* és la corresponent a entitat administrativa, en els termes en què fou establerta l'any 1936. Ara bé, això no pot negar l'existència d'unes altres possibles lectures semàntiques d'aquesta paraula, d'acord amb la tradició de la llengua i amb la dialectologia catalanes. Tot seguit en farem un breu esment.

a) Des d'un punt de vista etimològic, el mot *comarca*, segons Alcover-Moll, procedeix del baix llaçí *commarca*, amb el significat de frontera, país fronterer¹. Coromines aprofundeix en l'etimologia, i analitza el mot com a derivat de *marca*, paraula a la qual atri-

bueix un origen germànic². Assenyala, així mateix, que *comarca* apareix documentat a principis del segle XIII, mantenint el significat de «territori fronterer» del nom originari.

b) A nivell dialectal, és prou viva l'accepció de *comarca* en el sentit de barrancada, vall petita. Coromines la cita com a pròpia dels Pirineus, especialment de la zona compresa entre el Canigó i les Maleïdes; un significat similar i un àmbit també restringit tenen *comarc* i *comarcada*, mots emparentats amb aquell³.

c) En un sentit estrictament de llengua normativa, és a dir, prenent per base el diccionari Fabra, una *comarca* és «una extensió de territori a la qual donen una certa unitat les relacions de veïnatge entre els llocs que la formen, unes certes condicions naturals, el record de desaparegudes demarcacions, etc.»⁴ De fet, aquesta última definició és la que més coincideix amb el sentit que donà a la paraula el tractadista Pere Gil, l'any 1600,⁵ així com els autors posteriors a ell —singularment els que impulsaren el moviment anomenat, precisament, *comarcalista*, coetani a la Renaixença.

Resulta evident, doncs, d'acord amb les consideracions anteriors, la possibilitat d'una col·lisió de significats en un mateix mot. Nosaltres, per tal d'evitar d'incórrer en confusions gratuïtes, precisarem l'abast concret dels termes que emprarem: per una banda, restringirem l'ús de *comarca* a l'entitat administrativa establerta el 1936; per altra banda, quan vulguem al·ludir a àmbits territorials no coincidents amb la *comarca*, emprarem d'altres denominacions de caràcter genèric, com ara *àrea*, *demarcació* i, en particular, *territori*.

3. La Segarra i el seu àmbit territorial. Antecedents històrics

D'acord amb les dades històriques i arqueològiques conegudes, es considera que l'actual territori segarrenç va ser ocupat pels ibers pertanyents al poble lacetà, i que la zona ocupada no diferia substancialment del que avui hom coneix popularment per Segarra. De fet, tot i que la primera notícia escrita del topònim *Segarra* data de l'època romana, l'etimologia del nom és considerada pre-romana —i concretament bascoide— per Coromines⁶.

La referida notícia apareix en una làpida funerària del segle I dC, localitzada al municipi dels Prats de Rei, en el qual es fa esment del *Municipium Sigarrensensis*. És versemblant de suposar, doncs, que en tal època aquests territoris constituïen una circumscripció pròpia; i si es té present que els romans organitzaven l'estructura administrativa dels territoris conquerits aprofitant les ciutats i grups tribals que trobaven establerts, es pot arribar a aventurar la hipòtesi que durant els anys de dominació romana l'ocupació del territori no devia diferir massa de l'època precedent. Pel que fa als segles immediatament posteriors, i en la mesura que els visigots respectaven generalment l'estructura municipal preestablerta, podem considerar que tampoc hi ha motius per suposar que l'organització vigent canviés substancialment.

Una volta examinades les etapes precedents, hem de situar-nos a l'època de la invasió àrab per poder parlar de canvis en la fesomia humana de les terres segarrenques; és precisament en aquests anys quan la Segarra, a causa del particular desenvolupament de la Reconquesta, esdevé terra de marca, caràcter que mantindrà de forma efectiva gairebé tot al llarg d'un segle. Sobre el particular creiem il·lustratiu un paràgraf de Ferran Razquin: «Sembla segur que la fixació pel poble dels límits comarcals es funda, si no del tot en gran part, en la frontera o marca comtal molts anys entretinguda en les nostres terres, dins els termes de la qual s'inclouïen homes i territoris a mesura que es conquerien, i com que els mateixos accidents geogràfics ajudaven els cristians a consolidar-se, no és

*estranya la coincidència geogràfica i històrica a la tasca d'arrodoniment de la Segarra: la serra del Tallat i les seves ramificacions eren bons punts de vista sobre els moros de la Conca de Barberà, de les Garrigues i de l'Urgell, i ensems forteses que l'enemic molt difícilment podia batre*⁷.

Progressivament la frontera es va anar desplaçant cap a l'oest, i és probable que el mateix desplaçament eixamplés l'àmbit d'aplicació del topònim *Segarra*. Potser cal anar a buscar en aquest fet una explicació de la gran difusió del nom des de l'edat mitjana ençà, en el sentit d'al·ludir a una part molt àmplia de les terres centrals del Principat. Amb la invasió sarraïna i la consegüent reconstrucció dels dominis, l'antiga Sigarra perdria la seva preponderància territorial en benefici d'un altre enclavament, situat més a ponent: Cervera, plaça forta de gran valor estratègic, fita vigilant de les terres veïnes de valiat de Lleida. Cervera esdevé capital de la marca comtal i centre rector de la Segarra recobrada i eixamplada cap a ponent. En un vell document resta testimoniat l'ascens de Cervera: es tracta de l'acta de donació de l'església de Sant Pere de Cervera, feta per Eymar al monastir de Sant Pere de Rodes el 2 de maig del 1079. En el dit document s'esmenta la referida vila de Cervera com a cap del territori (*pago*) de la Segarra, en el Comtat d'Urgell. Com assenyala Razquin, la citació és expressiva de l'expansió de l'antiga demarcació segarrenca cap a ponent i, d'altra banda, dóna la primera notícia coneguda de la nova capital, successora, per tant, dels Prats de Rei; l'al·ludit autor puntualitza, així mateix, que «l'atribució de la Segarra al Comtat d'Urgell, malgrat no haver-hi pertangut mai, és un antecedent de la dualitat o diferència entre la Segarra primitiva i les terres que se li anaven agregant del costat urgellenc»⁸.

En els segles següents cal destacar la implantació de les vegueries com a unitats administratives territorials; segons l'estructuració del segle XIV, el que avui és identificat com a Segarra quedava repartit entre la vegueria de Cervera, principalment, i les de Tàrraga, Lleida, Montblanc i Vilafranca. Més endavant, aquest mosaic de demarcacions en què es repartien les terres segarrenques es farà encara més divers, amb motiu de successives reestructuracions. La implantació de la divisió en corregiments, el segle XVIII, suposa la continuïtat en la fragmentació, aquesta vegada a càrrec dels corregiments de Cervera, Lleida, Tarragona i Vilafranca. La divisió provincial (1833), per la seva banda, distribueix el territori segarrenc entre les províncies de Lleida, Tarragona i Barcelona: els partits judicials que s'estableixen sobre aquesta base segueixen les mateixes directrius, bé que el partit de Cervera agrupa de manera homogènia una part significativa dels municipis segarrenques. Amb aquesta seqüència històrica queda posat en evidència que, vuit segles després de la Reconquesta, la Segarra continua essent una terra de marca, una terra de convergència de fronteres —a efectes administratius.

La següent fita en l'ordenació administrativa de les terres segarrenques —sense moure'ns de la perspectiva històrica— la constitueix la implantació oficial, el 27 d'agost de 1936, de la Divisió Territorial de Catalunya. Per primera vegada en la història, les comarques són establertes com a unitats administratives del govern autònom català, amb unes competències i unes funcions específiques. Ara bé, la Segarra que resulta d'aquesta Divisió és molt diferent de la Segarra històrica i popular, circumstància que troba la seva explicació immediata en una de les premisses en què es basà el treball de la Ponència: la voluntat de configurar un mosaic de comarques regular, tractant d'assolir un punt d'equilibri entre l'extensió i la població de les diverses demarcacions resultants. En conseqüència, el territori tradicionalment segarrenc, la gran franja de país que s'identificava amb el topònim *Segarra*, va ser àmpliament retallat a benefici d'altres àrees molt menys extenses. La comarca de la Segarra quedava, en definitiva, com una part representativa d'allò

que al llarg del temps hom ha considerat com a terres segarrenques. Per altra banda, a partir dels estudis de la Ponència un fet restava clar, en relació al nostre cas: la manca de correspondència entre un sentiment de vinculació territorial i una unitat d'acció en tots els ordres —i particularment l'econòmic— per part dels habitants d'aquest territori, en un moment històric concret.

4. Un intent de determinació del territori segarrenc sobre la base de la consciència popular local: l'Enquesta de 1931

El novembre de 1931 la Ponència de la Divisió Territorial adreçava una qüestionari a tots els ajuntaments de Catalunya on, entre d'altres preguntes, es demanava quina era la comarca a la qual creien pertànyer. El conjunt de les respostes obtingudes, així com la seva corresponent plasmació cartogràfica, venia a demostrar dues coses: la primera, que aquesta referència difícilment podia servir de base a l'estructuració que hom pretenia dur a terme, a causa de la multiplicitat d'àrees que apareixien i de les eventuals discontinuïtats o llacunes que es detectaven; la segona, que per damunt de les reduïdes dimensions de la major part d'àrees, unes determinades zones destacaven per la seva major extensió. Aquestes zones coincidien, en una gran mesura, amb els territoris catalans d'una tradició històrica més consolidada, com ho demostra la presència persistent d'una sèrie de topònims: Empordà, Cerdanya, Pallars, Ribagorça, Vallès, Lluçanès... i, naturalment, Segarra. Aquest darrer cas l'analitzarem de forma particularitzada; d'entrada, però, cal subratllar-ne tres aspectes: la gran extensió que li correspon, la manca de discontinuïtats territorials i la unanimitat en la denominació.

Tot seguit fem una relació dels municipis que, en la resposta al qüestionari al·ludit, es declararen —directament o indirectament— pertanyents a la Segarra. Per tal de poder valorar de manera adequada l'amplitud territorial que s'inferia de les respostes, agrupem els municipis per blocs, segons la seva posterior adscripció en comarques. En la columna de l'esquerra donem el nom del municipi, bo i assenyalant els casos en què hi ha hagut agregació o fusió amb posterioritat al 1931. En la columna de la dreta figura la denominació concreta que feren constar en el qüestionari. Al final de la relació farem els comentaris pertinents.

ANOIA

Argençola	Segarra
Bellprat	Baixa Segarra
Calaf	Segarra
Calonge de Segarra	Segarra
Carme	Igualada - Segarra
Castellfollit de Riubregós	Segarra
Copons	Segarra
Jorba	Segarra
La Molsosa	Segarra
Montmaneu	Segarra
Orpí	Segarra
Els Prats de Rei	Segarra
Pujalt	Segarra
Rubió	Segarra
Sant Martí de Tous	Segarra

Sant Martí Sesgueioles Segarra
Sant Pere Sallavinera Segarra
Veciana Segarra

CONCA DE BARBERÀ

Conesa Segarra
Forès Segarra
Llorac Santa Coloma de Queralt
Passanant Segarra
Les Piles Segarra
Santa Coloma de Queralt Baixa Segarra
Santa Perpètua de Gaià Baixa Segarra
Savallà del Comtat Santa Coloma de Queralt
Senan Segarra

GARRIGUES

Arbeca Urgell - Segarra
l'Espuga Calba Baixa Segarra
Fulleda Segarra
els Omellons Segarra
el Vilosell Segarra
Vinaixa Segarra

SOLSONÈS

Pinós Segarra - Bages
Llanera (a) Segarra Baixa

URGELL

Belianes Segarra
Ciutadilla Segarra
la Figuerosa (b) Segarra
Guimerà Segarra
Montornès de Segarra Segarra
Nalec Ribera de Riucorb
Els Omells de na Gaia Segarra
Rocafort de Vallbona (c) Segarra
Rocallaura (d) Segarra Baixa
el Talladell (e) Segarra
Vallbona de les Monges Baixa Segarra
Verdú Segarra

SEGARRA

l'Aranyó (f) Segarra
Cervera Segarra
Estaràs Segarra
Freixenet de Segarra Segarra
Granyanella Segarra
Granyena de Segarra Segarra
Ivorra Segarra
la Manresana (g) Segarra
Montoliu de Segarra Cervera
les Oluges Cervera
Portell (g) Segarra
la Prenyanosa (h) Segarra
Sant Antolí i Vilanova (i) Cervera
Sant Pere dels Arquells (i) Segarra
Talavera Segarra
Torà de Riubregós Segarra
Vallfogona de Riucorb Segarra

ADDENDA

Relació de municipis que en el seu moment foren adscrits a la comarca de la Segarra, però que en el qüestionari s'havien declarat pertanyents a d'altres demarcacions:

Biosca	Solsona
Florejacs (j)	Guissona
Guissona	Guissona
Massoteres	Guissona
les Pallargues (f)	Ribera de Sió
Sanaüja	Alt Urgell
Sant Guim de la Plana	Guissona
Tarroja de Segarra	Ribera de Sió
Torrefeta (j)	Ribera de Sió

Agregacions i fusions:

- (a) El terme municipal de Llanera va ser annexat el 1968 al terme de Torà de Riubregós.
- (b) El municipi de la Figuerosa va ser agregat a Tàrraga l'any 1969.
- (c) El municipi de Rocafort de Vallbona va ser agregat al de Sant Martí de Riucorb el 1972.
- (d) El terme municipal de Rocallaura va ser agregat a Vallbona de les Monges l'any 1970.
- (e) El terme municipal del Talladell va ser annexat a Tàrraga l'any 1969.
- (f) Els termes municipals de l'Aranyó i de les Pallargues es van fusionar l'any 1974 en un sol municipi, que des d'aleshores s'anomena els Plans de Sió.
- (g) L'any 1940 els termes de Portell i de la Manresana van ser fusionats en un sol municipi, que ara s'anomena Sant Ramon.
- (h) El terme de la Prenyanosa va ser agregat a Cervera l'any 1972.
- (i) Els termes municipals de Sant Antolí i Vilanova i de Sant Pere dels Arquells es van fusionar l'any 1972 en un sol municipi, que va adoptar el nom de Ribera d'Ondara.
- (j) El terme municipal de Florejacs es va fusionar amb el de Torrefeta l'any 1972. El nou municipi va rebre un nom híbrid i inversemblant: Torreflor.

Els seixanta-quatre municipis que l'any 1931 es declararen segarrencs, suposaven en el seu conjunt una extensió territorial de 1.793,4 Km², extensió que, reflectida en un mapa de Catalunya, convertia la Segarra en el territori predominant del centre del país. A títol comparatiu, recordarem que la Segarra definida per la Divisió Territorial tenia tan sols una extensió de 646,16 Km², repartida entre un total de vint-i-sis municipis. I encara aquest últim nombre no es correspongué amb vint-i-sis municipis que en l'Enquesta s'haguessin reconegut segarrencs, car n'hi hagué nou (assenyalats més amunt) que es consideraren pertanyents a d'altres àmbits territorials; al final del present apartat dedicarem unes ratlles a aquesta qüestió.

Un altre aspecte a remarcar del mapa que hom confeigí amb les respostes a l'Enquesta, és la manca de discontinuïtats en el territori que s'identificà amb el topònim Segarra. Tal i com podem comprovar en el gràfic adjunt, l'espai segarrenc s'estén de nord-est a sud-oest, pràcticament sense fissures ni interrupcions —en contrast amb el que succeïa en altres indrets, on la consciència territorial es mostrava heterogènia i vacil·lant—. Tan sols hi ha l'àrea ocupada pels municipis de Carme i Orpí, a l'est, que queda separada del conjunt per una llenca de territori molt estreta que pertany al municipi de Santa Margarida de Montbui. I encara la significació d'aquest fet és prou relativa, en la mesura que es tracta d'un sector mancat d'assentaments humans i disposat de forma excèntrica respecte al centre del darrer municipi esmentat.

El tercer aspecte relacionat amb les respostes a l'Enquesta, al qual volem fer esment, és la persistència en l'ús del topònim, la notòria unanimitat que es detecta en la utilització

de la forma *Segarra*, sense additaments. Tan sols en unes poques ocasions hi ha ambivalència (en les formes Urgell-Segarra o Igualada-Segarra, per exemple), o bé la vinculació a la Segarra és reconeguda no de manera explícita sinó per via indirecta, ço és, quan es mencionen demarcacions com Cervera o Santa Coloma de Queralt, posem per cas. D'altra banda, la variant *Baixa Segarra* cal considerar-la a tots els efectes com una denominació d'una part del territori segarrenc, nascuda d'unes necessitats de designació més concretes, a nivell local, en un sentit purament de matisació.

Finalment, al·ludirem al bloc dels nou municipis que foren adscrits a la comarca de la Segarra a pesar que s'identificaven amb altres àmbits territorials. Una primera observació de la seva relació ja ens permet adornar-nos que es tracta d'un conjunt homogeni de municipis —llevat de dues excepcions—, repartit bàsicament entre la Plana de Guissona i la Ribera de Sió —dos territoris que, per causa de la seva limitada extensió, especialment, no foren considerats a l'hora de confegir el mapa comarcal oficial. Així doncs, tant per la persistència dels noms com per la continuïtat dels respectius territoris ens trobem amb uns casos paral·lels (bé que a una escala inferior) al de la Segarra. En resum: unes terres on els seus habitants s'identifiquen amb uns topònims determinats, els àmbits de les quals, des d'aquest punt de vista subjectiu, no concorden amb les demarcacions administratives que en un moment donat hi ha hagut vigents.

5. La dicotomia comarca oficial/territori popular en el cas de la Segarra. Algunes consideracions sobre l'estat de la qüestió

En el llibre que publicà l'any 1933 la Ponència de la Divisió Territorial de Catalunya ja es feia un particular esment de la complexitat de delimitació del territori segarrenc. Hi ha un paràgraf, en concret, que ha estat reproduït moltes vegades i del qual també volem fer-nos ressò, perquè pensem que sintetitza en poques paraules l'essència de la problemàtica que tractem: «*Som davant d'un fet que, en certa manera, resulta una paradoxa; tal volta no hi ha comarca en què el nom sigui més viu i arrelat en llavis de tothom, però, en canvi, tal vegada no existeix un tros del nostre territori més difícil de puntualitzar en l'assenyalament de la línia divisòria que pugui enquadrar els seus límits precisos o aproximats*»⁹.

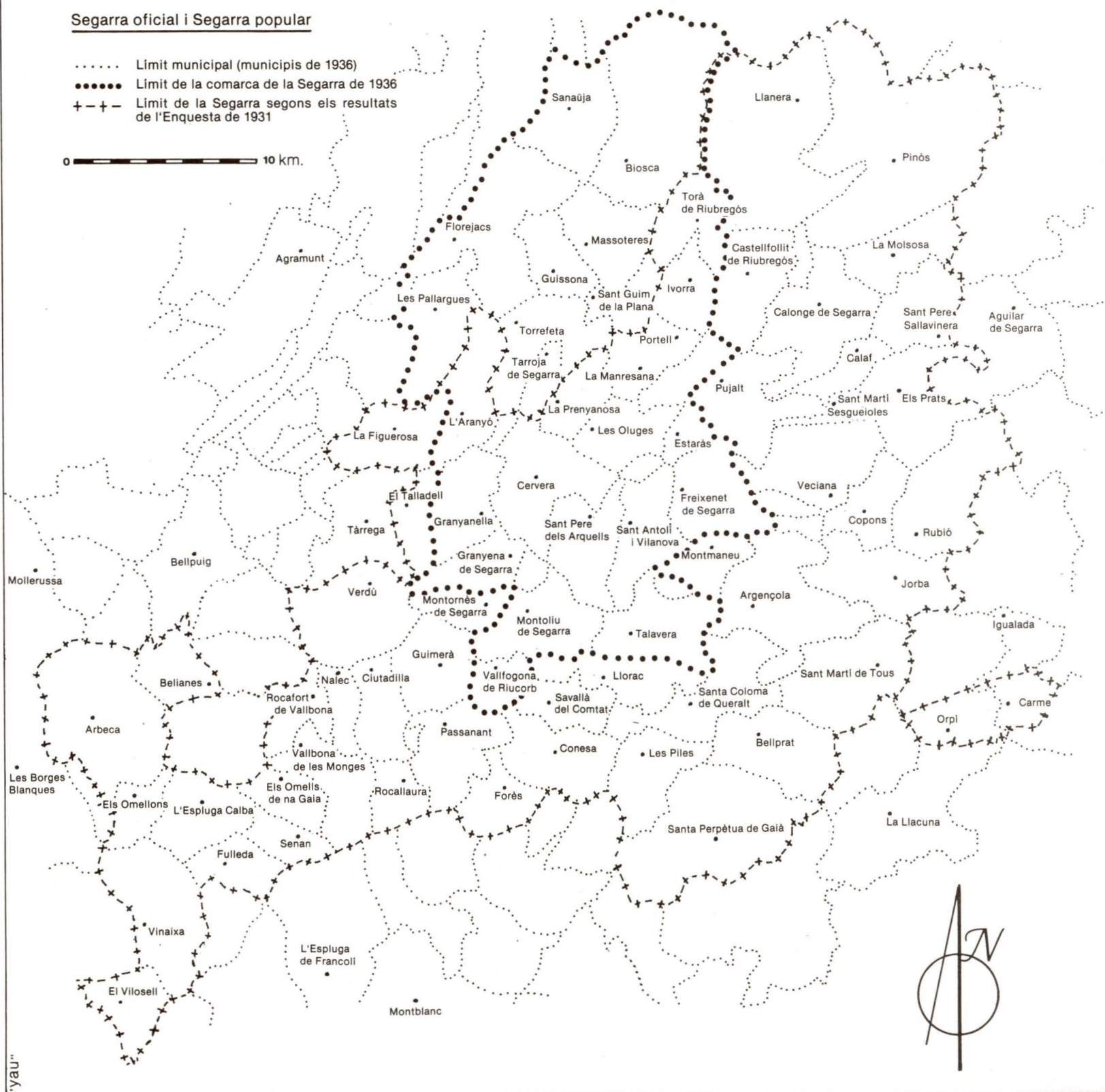
L'anterior paràgraf posa en evidència que la Ponència era prou sensible a la problemàtica plantejada en aquest cas. I no s'ha d'oblidar que el tema que aleshores es debatia era essencialment la vertebració administrativa de Catalunya, una vertebració adequada a les necessitats de l'època i que, tan sols en una mesura limitada, correspongué territorialment als àmbits d'antigues demarcacions històriques. Les respostes al qüestionari en el cas de la Segarra, per altra part, no devien sorprendre en excés els membres de la Ponència; diversos estudis anteriors, com el de Font i Sagué —que examinarem a continuació— o el del mateix Pau Vila¹⁰, ja havien incidit en la qüestió del particular àmbit territorial segarrenc.

El treball de Font i Sagué *Determinació de les comarques naturals i històriques de Catalunya*¹¹ és remarcable per diversos motius; entre ells, la data de la seva aparició (1897) i el seu caràcter sistemàtic, circumstància que li donava un valor propi i el distingia d'altres plantejaments contemporanis fets des d'una òptica estrictament historicista. La proposta de divisió comarcal d'aquest autor fou considerada per Pau Vila com una de les més rigoroses que s'havien formulat fins al moment de constituir-se la Ponència. En el referit estudi la Segarra es configura com a territori preeminent del centre de Cata-

Segarra oficial i Segarra popular

- Limit municipal (municipis de 1936)
- Limit de la comarca de la Segarra de 1936
- + - + - Limit de la Segarra segons els resultats de l'Enquesta de 1931

0 ————— 10 km.

lunya; un detall expressiu d'aquesta preeminència és el fet, per exemple, d'allargar els seus límits ponentins fins a la mateixa riba del Segre.

Amb posterioritat al 1939, la major part de treballs i estudis que s'han fet prenent com a base el territori català en conjunt, han adoptat com a punt de referència la divisió comarcal que deixà de ser oficial en aquella data. Com ja hem assenyalat abans, la influència de determinats mitjans de comunicació, especialment en els últims vint anys, ha contribuït a generalitzar una certa consciència de validesa i de legitimitat *en tots els sentits* de l'esmentada estructuració comarcal. Amb tot, alguns treballs de caire general, en referir-se a la Segarra, han al·ludit a la virtualitat popular d'aquest territori.

Pere Balsi, per exemple, formula l'any 1954 una divisió de Catalunya en la qual la Segarra —«la comarca més diferenciada de la regió central», puntualitza—, amb una extensió de 1.110 Km,² presenta un contorn que també s'apropa al que podem considerar com a popular¹². Fins i tot la *Gran Enciclopèdia Catalana*, obra que segueix en línies generals la divisió de la Ponència, inclou, després de l'article monogràfic sobre la comarca, una altra entrada amb el títol *La Segarra*, la qual és encapçalada per les següents paraules: «Nom donat tradicionalment a l'altiplà central que separa la conca del Segre de les de l'Anoia, del Gaià i del Francolí»¹³.

A la vista de la imminent reimplantació de les comarques de 1936, és lícit de preguntar-se pel futur de la qüestió, és a dir, per la pròxima evolució de la dicotomia comarca oficial/ territori popular, tantes vegades al·ludida, en el cas de la Segarra. El problema presenta dos vessants, l'un a nivell intern i l'altre a nivell extern. A nivell intern, en el sentit de saber fins a quin punt pot haver variat el grau d'identificació subjectiva de la gent del país a causa de la influència, procedent de l'exterior i amb caràcter hegemònic, d'un determinat model territorial teòric. Aquesta circumstància ve agreujada per la minva poblacional registrada en els darrers cinquanta anys en la major part del territori segarrenc, minva que comporta una correlativa pèrdua d'identitat. Caldria, en conseqüència, abans de poder predir la hipotètica evolució, conèixer amb exactitud la situació actual, la qual cosa demanaria l'aplicació d'una metodologia d'anàlisi de camp rigorosa i precisa, més específica que la de l'Enquesta de 1931. Pel que fa al nivell extern del problema, es tracta de veure quina és la consciència que es té de la Segarra des de fora d'aquest territori, i com evolucionarà pròximament. No cal dir que aquest nivell és més problemàtic, perquè es presta molt més a la deformació per part dels mitjans de comunicació. En aquesta tessitura, no dubtem que el restabliment de la divisió comarcal acabarà de reforçar la idea —ja predominant avui—, des de fora del territori segarrenc, que tan sols hi ha una única Segarra: l'oficial. Com a molt, podrem esperar que algú s'estranyi de trobar, a l'Anoia, l'Urgell o el Bages, uns municipis que, en el nom oficial, porten el determinatiu *de Segarra* (com són, respectivament, Calonge de Segarra, Montornès de Segarra i Aguilar de Segarra). Però poca cosa més.

En qualsevol cas, ens sembla absolutament urgent i necessària una revitalització de la concepció popular de la Segarra. No s'ha d'oblidar que tota demarcació administrativa, per molt *comarca* que sigui, tendeix a ser variable i contingent, adaptable i readaptable a les necessitats político-administratives del moment. Creiem molt convenient, per tant, que, per damunt de la sobreposició de límits oficials —siguin de la mena que siguin—, es reconegui plenament i sense cap reticència l'àmbit territorial que correspon al topònim *Segarra*. De la mateixa forma que quan es parla de *Pirineus* —un altre exemple de topònim aplicat a un àmbit territorial molt vast— hom tendeix a identificar una zona ben concreta sense necessitar el traç de cap línia delimitadora, caldria reservar el nom de *Segarra* per referir-nos a un territori que, a desgrat de la superposició de jurisdiccions a què s'ha

vist abocat, manté, a través dels seus habitants, una consciència clara del seu àmbit real.

6. Conclusions

Conseqüentment amb tot el que hem anat exposant fins ací, podem afirmar que la Segarra és un dels territoris de Catalunya amb una major tradició històrica; l'existència del *Municipium Sigarrensis*, documentada al segle I dC, n'és la primera fita significativa. Un fonament històric similar, des d'un punt de vista cronològic, tenen altres territoris catalans: és el cas del Vallès, l'Empordà, el Pallars, la Cerdanya, etc. D'altra banda, amb la divisió territorial de 1936 algunes de les comarques establertes van prendre com a base de referència aquests i d'altres territoris històrics; els límits adoptats, tanmateix, a voltes foren molt restrictius respecte als respectius àmbits històrics: la Segarra n'és un exemple paradigmàtic i evident.

Cal tenir ben present, en parlar de demarcacions territorials, que la paraula *comarca* té diverses accepcions (en sentit etimològic: frontera, país fronterer; dialectalment, una part del domini considera comarca una fondalada o valleta; segons el diccionari Fabra, és una extensió de territori on concorren unes circumstàncies comunes tals com les condicions naturals o les relacions de veïnatge; en sentit administratiu, seria cadascuna de les trenta-vuit entitats vigents en el període 1936-39). La possibilitat de confusió —ateses les particularitats de la problemàtica estudiada— que sorgeix si parlem de *comarca de la Segarra* fa necessari d'acotar amb exactitud l'abast dels termes emprats.

Històricament queda palès, si examinem l'àmbit de les successives demarcacions administratives implantades en les terres segarrenques, que la Segarra ha jugat constantment un paper de territori de convergència de fronteres. L'àrea que s'identifica subjectivament com a Segarra no és (ni, probablement, ha estat mai) una àrea unitària des del punt de vista de la dinàmica humana i econòmica, i en aquesta manca de correlació radica una de les causes de la migrada extensió atorgada a la comarca oficial.

L'examen de les respostes a l'Enquesta de 1931 explicita les dimensions concretes de la manca de correspondència entre la Segarra oficial i la popular. Dues xifres parlen per si soles: en l'Enquesta, seixanta-quatre municipis es declararen segarrenques; la comarca en tingué només vint-i-sis. L'extensió dels primers suposava un total de 1.793,4 Km², mentre que la dels segons fou tan sols de 646,16 Km.² Diversos fets avalen la validesa de les respostes, dins de certs límits, com a índex indicatiu: per exemple, la continuïtat territorial i la persistència en l'ús del topònim. Per altra part, cal deixar constància que nou dels vint-i-sis municipis de la comarca (amb una extensió global de 282,71 Km²) s'identificaren amb altres territoris (Plana de Guissona, Ribera de Sió), i no amb la Segarra.

En realció al futur, l'evolució de l'actual dicotomia Segarra popular/Segarra oficial es presenta condicionada per la pròxima reimplantació de les comarques. De cara enfora, la sensació que només existeix una Segarra (l'oficial), ara ja majoritàriament estesa, possiblement es consolidarà. De cara endins, la defensa de la pròpia identitat també haurà de lluitar contracorrent (la influència dels mitjans de comunicació de masses sol tenir sempre un caràcter uniformador i mediatitzador). En aquest context, la destrucció poblacional de la Segarra (amb importants minves demogràfiques a la major part de municipis) representa un obstacle més en el difícil camí del manteniment d'una consciència secular, avui en perill de desaparició irreversible.

7. Notes i Bibliografia

- ¹ Antoni M. ALCOVER; Francesc de B. MOLL, *Diccionari Català-Valencià-Balear*, Palma de Mallorca 1980. Article *comarca* (vol. III, pàg. 312).
- ² Joan COROMINES, *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, Barcelona 1985. Article *marca* (vol. V, pàg. 468 i ss.)
- ³ Joan COROMINES, *op. cit.*, article *marca*, pàgs. 471 i 472.
- ⁴ Pompeu FABRA, *Diccionari general de la llengua catalana*, Barcelona 1985. Article *comarca*.
- ⁵ Pere GIL, *Llibre primer de la història Cathalana en lo qual se tracta de Historia o descripció natural, ço, es, de coses naturals de Cathaluña* (obra transcrita a J. IGLÉSIES, *Pere GIL S.I. (1551-1622) i la seva Geografia de Catalunya*, Barcelona 1949). La cita correspon a la pàg. 160 de l'esmentada edició; reproduïm tot seguit el paràgraf: «Pot donchs dividir-se tota Cathaluña en vint y set parts, ò climas, ò comarcas ò partides de terres en ella compreses».
- ⁶ Joan COROMINES, *Estudis de toponímia catalana* (I), Barcelona 1970, pàg. 165.
- ⁷ Ferran RAZQUIN, dins Pere BLASI, *Les terres catalanes*, Barcelona 1954, article «*La Segarra*», pàg. 312.
- ⁸ Ferran RAZQUIN, dins Pere BLASI, *op. cit.*, pàg. 312
- ⁹ GENERALITAT DE CATALUNYA, *Divisió Territorial. Estudis i projectes. Nomenclàtor de municipis*, Barcelona 1933, pàg. 168.
- ¹⁰ Pau VILA, *Un projecte de divisió de Catalunya en comarques*, dins *El problema comarcal de Catalunya*, Granollers 1930 pàgs. 26-47.
- ¹¹ Norbert FONT I SAGUÉ, *Determinació de les comarques naturals i històriques de Catalunya*, (pàgs. 319 a 449 dels «*Jocs Florals de 1897*»).
- ¹² Pere BLASI, *op. cit.*, pàg. 307. Concretament, el paràgraf en qüestió diu el següent: «*Per la seva constitució geològica, pel seu clima i la seva vegetació, i també pels molts aspectes humans, la Segarra és la comarca més diferenciada de la Regió Central*».
- ¹³ *Gran enciclopèdia catalana*, Barcelona 1979. (Volum XIII, pàg. 421.)

Bibliografia complementària:

- RAZQUIN FABREGAT, Ferran, *La Segarra*, dins *Àlbum Meravella*, vol. IV, Barcelona 1931.
- SANFELIU I ROCHET, Guiu, *Els imprecisos límits de la Segarra*, Tàrraga (Grup d'Intercanvis de Recerques de les Terres Lleidatanes) 1977.
- SERRA I BOLDÚ, Valeri, *La Ribera de Ció i el Pla d'Urgell*, dins *Àlbum Meravella*, vol. II, Barcelona 1929.
- SOLÉ, Lluís; REBAGLIATO, Joan, *Segarra*, dins *Geografia de Catalunya*, vol. II, Barcelona (Ed. Aedos) 1964.
- TORT I DONADA, Joan, *Aproximació a la Segarra* (en premsa).

Terrassa, desembre de 1986

El mapa adjunt ha estat confeccionat a partir de cartografia de l'Institut Geográfico Nacional. L'autor agraeix la col·laboració tècnica de Jaume Farrés i Ubach.